

VALAMI RÉMSÉG KÉSZÜL

Interjú Mándy Ivánnal

FARKAS ZSUZSA

Az étteremben kellemes zsongás, félhomály. Az asztalok fölött mézszínű fényt csorgatnak a lámpák. Vendég kevés. „Van még itt valaki?” „Balra, a kisterembe tessék.” Tányércsörrenés, pohárkoccanás. Csöndes beszédfoszlányok. Vakító fehér terítő a terem közepén. Háttal az ajtónak Mándy Iván nyúlánk alakja, amint a tányér fölé hajol. „Pardon, egy fölvétele — mondanám, ha volna nálam fényképezőgép. — Találóbbr, stílusosabb környezetet aligha választhatott volna, Zsámboky uram.” Feszélyez, hogy ebéd közben háborgatom. Mosolyog, s máris ott ülök Mándy Iván mozijában.

— *Inkább írásban küldeném el a kérdéseket...*

— Szó sincs róla, nem szeretem az olyasmit. Kérdezzen most mindjárt.

— *Mindenekelőtt a nálunk is roppant népszerű Csutak-sorozat írójához fordulok. Csutak alakja pusztán az írói képzelet szüleménye, vagy élő alakról mintázta meg?*

— Élő alakról. Pesten a Rádió felé menet, a Szentkirály utcán egy rollerverseny állított meg. A közönség fergetegesen szurkolt. Egy Csutak nevű fiú ért célba utolsónak. Csak a szétesett rollert láttam belőle. Elég megejtő volt. Akkor gondoltam, hogy meg kellene írni a gyerekek hétköznapijait. Mert mindig inkább a hétköznapiok a fontosak, mint az ünnepek...

— *A szürke ló élménye és Csutak között milyen kapcsolat van?*

— A pesti utcán, a kihunytt fényreklámok alatt egy kövér, piros arcú fuvarosnő egy valószínűtlenül sovány, roppant „lerobbant” szürke lovat vezetett. Egész menet alakult ki az utcán körülöttük. Volt, aki támadta a nőt, hogy nem adott neki eleget enni, volt, aki védte. A bámészkodó gyerekek is két táborra szakadtak. Csutak nem volt ott. De eszembe jutott, hogy itt kellene lennie, harcolnia kellene a lóért. Ebből lett a Csutak és a szürke ló...

— *Rossz filmet csináltak a Csutakból... Szemmel láthatólag nincs ínyére a magyarázkodás, de mert faggatom:*

— Nem volt beleszólásom a rendezésbe. Eljártam ugyan a forgatásra, mert érdekeltek a statiszták. Ott lődörögtem közöttük, és bámultam az arcokat.

— *Úgy érzem, bosszantók lehetnek az írók számára a lexikonok rájuk vonatkozó, címszó jellegű megállapításai. Mándy Ivánnak mi a véleménye az irodalmi lexikonnak erről a kitételéről: „Világnézete formai erőnyei mellett erősen pesszimiztikus, helyenként az egzisztencializmus határát súrolja...” (Irodalmi lexikon, II. 183.)*

— Tartalmatlan, felületes megállapítás. Már maga az a tény is, hogy az ember leül, és elkezd az írást, egyfajta optimizmus. Sem optimistának, sem pesszimistának nem nevezném magam, műveimben keveredik a kettő. Az ember egyszerűen *van*, létének pesszimista és optimista kihangzásaival együtt. Az egzisztencializmus gondolati tartalma egyébként egészen távol áll tőlem.

— *Hogyan határozná meg az írói lét, az írói szerep fogalmát?*

— Írónak lenni számomra alapvető tartalom, életforma. Nem jó és nem rossz, mást nem tudnék csinálni. El sem tudom képzelni, hogy másként éljek. Azt nem mondanám, hogy írás közben szenvedek, de ma is a régi hidegrázásos rémülettel írok.

— *Egyérintő című kötetének előszavában Schöpflin alakját idézi. Mint mondja, nagy hatással volt íróvá érésére...*

— Igen. Ő tudatosította bennem, hogy az írást rendkívül komolyan kell venni. Ilyeneket mondott: „Nem szabad erőltetni. Ha nem megy, nem megy.” Őt évig írtam anélkül, hogy közöltek volna, és szorgalmasan viszegettem neki a novellákat. Kétévenként egyet. Schöpflin döntötte el végül is, hogy egyáltalán megjelenek. Egyik legnagyobb élményem volt, amikor egy novellámra ezt mondta: „Korrekt írás, itt tartom a Tükör részére.” Aztán mégis kicserélte egy másikra. Bogár címűre. Kötetben is megjelent. Majdnem 20 éves voltam akkor. Schöpflint csak mint szerkesztőt ismertem. Ami leginkább megragadott benne: rendkívül kedves mogorvasága és a stílusa. Csikorgó stílusban írt írókról — mint ahogy a vasúti szerelvények egymáshoz torlódnak —, de ebből mindig kiderült, milyen az író lénye.

— *Úgy tudom — a Mi az, öreg? című könyvének közvetítésével —, hogy korán abbahagyta az iskolát. Miért?*

— Ötödikes gimnazista voltam, amikor egy mozielőadás után egyszerűen elhatároztam, hogy nincs többé iskola. Rosszul indult a dolog. Tele voltam szorongással, rémülettel. Az első osztályban a tanítóm kihívott, hogy tegyek egy pontot a táblára. Sírva fakadtam. Úgy éreztem, képtelen vagyok rá. Tudtam volna, persze, de egyszerűen megbémultam. Azt éreztem, inkább megrettenteni akarnak, mintsem ismereteket átadni. A társaimtól abban különböztem, hogy ők csak az órákat

utálták, én meg a szüneteket is. Az iskolaszagot. A kréta, a pad, a tábla szagát.

— *Hogy gondol vissza erre a lépésére?*

— Újra otthagynám az iskolát. Nem nekem való.

— *S ha a tanítók, tanárok ideális pedagógusok volnának?*

— Leülnék velük egy eszpresszóban beszélgetni.

— *Milyennek képzeled el az ideális iskolát?*

— Talán föl kellene tární minden gyerek természetét, és e szerint meg a tehetsége szerint vezetni arrafelé, ami közel áll hozzá. És meg egy dolog. Ha már nem segítjük elő a gyerek fantáziájának működését, talán békén kellene hagyni. A gyerek álomvilága egy ponton megszűnik, azaz lassan-lassan elvész. Ezt kellene megtartani. Elérni, hogy ne szégyellje, hanem őrizze meg magában. Egyébként azért nincsen gyerekem, mert teljesen tanácstalan vagyok nevelési kérdésekben. Amennyire lehet, lazán és kötetlenül nevelném. Távolról persze nem lehet tanácsot adni, még önmagamnak is nehéz.

— *Írni mikor és miért kezdett el? Föltételezem, hogy a magyart mint tantárgyat azért jobban szerette a többinél...*

— Magyarból is rosszul álltam. Akkor kezdtem el intenzíven írni, amikor abbahagytam az iskolát... Társadalmilag hirtelen megszűntem, nem volt kihez szólnom. Szüleim elváltak, a törvény az apámhoz rendelt. Sokat laktunk szállodában. Barátaim nemigen voltak. Borzasztó mafla voltam. Szóval ez a kiszorultság-érzés hajtott az írás felé. Néhány ember, a könyvek, az írás és a mozi tették számomra elviselhetővé az életet.

— *Gyermekkoráról, ifjúkoráról kérnék néhány jellemző filmkockát, amelyeknek, érzése szerint, meghatározó jelentőségük volt további élete szempontjából.*

— Apám gyakran vitt moziba és futballmeccsre. Futballozni nagyon szerettem volna, de nem tudtam. Esményképem nem volt. Ami szerettem volna lenni, az volt az eszményképem: karnagy vagy futballista. A futball sokáig nagy élmény volt számomra, és közrejátszott életem egy részének alakulásában is. Ebből az élményanyagból született a többi között *A pálya szélén* című regényem. Egy ideig sportújságíróként is dolgoztam. De csak a futballhoz értettem.

— *A másik nagy befolyásoló tényező — a film — mennyiben hatott világvizonylatban is modern epikai világképének, a jellegzetes Mándy-féle stílusnak, az inkább képi, mint elbeszélő, rendhagyó jellegű prózájának a kialakulására?*

— Maga a film óriási élmény volt számomra. A csodát szolgáltatva az életemben. A film, amely ábrázol és nem magyaráz. (Utálok minden esetlegességet.) A legfontosabb, amit a filmtől megtanultam: a vágás technikája. Elhagyni valamit körülbelül olyan fontos, mint amit megír az ember.

— *Kritikusai rendszerint felhívják a figyelmet írásaiban az összevont, koncentrált időre: Tér és idő leigázódnak, „folyékonnyá” lesznek prózájában, állapítja meg az elsők között Bori Imre. Ezáltal megszabadul a külső kötöttségektől, s a lélek állapotának rajzaira, a mindennapi élet lélektanának ábrázolására összpontosíthatja erejét. Nem külső alkalmazkodás tehát, hanem belső írói természetből eredő kényszer hozza Mándy novelláinak „örök jelenét”, hőseinek mindig jelenben életét. (HÍD, 1966. június, 650. o.)*

— Nincs nálam múlt, és nincs jelen. Összefonódik a kettő. A halottaknak is van egy állandó jelenlétük. Mindenki mindig velem van. Az emlékek folyton belejártsanak az ember életébe. Egyidejűségben élnek figuráim.

— *Írásaiban rendkívül nagy szerep jut a tárgyának mint apró építőköveknek.*

— Általában szeretem a tárgyakat. Egy öreg csengőt, kilincset, szódásüveget. De nem gyűjtök semmit. Nagyon bennük érzem az embereket, az emlékeket, az emberek jelenvalóságát. Rá tudok nézni egy kabátra, és máris érzem az életét.

— *Álomképeket, groteszk jeleneteket sző bele írásaiba, az ébrenlét gyakran keveredik az álommal. Milyenek is valójában Mándy Iván álmai?*

— Általában rosszak. Kuszák, nyomasztóak. Sokat adnak nekem, de mégiscsak rosszak. Talán mert a valóság születik újra bennük. Hogy használni tudom őket, más kérdés. Gyötrelmem számomra az is, hogy nem értem, reggel miért ébredek. Különösen, ha idegen szobában ébredek. Ezért gyűlölöm egyrészt az utazást is. Mindenféle szorongás kitör rajtam. De azért utazom. Külföldre is. A feleségem olykor mégiscsak kilendít a Teleki térről.

— *Általában azt tartják, hogy novellát írni a legnehezebb az összes prózai műfajok közül, mert minden egyébnél nagyobb önfegyelmet igényel a szerzőtől. Mándy István legkedveltebb műfaja mégis — ha egyáltalán lehet esetében műfajról beszélni — mintha a novella volna. Egy egészen egyéni, „az író tehetségének törvényei szerint” íródott novella, amelyben szinte semmi sincs a hagyományos novella ismérveiből. Miért? Vagy hogy egy divatos kérdéssel éljek: a regényt idejemúlt műfajnak tartja talán?*

— Ugyan már! A regény nem dekadens műfaj. Én még az eposz jövőjében is hiszek. A műfajok élete és halála mindig az írókon dől el, a műfajt az író élteti. Tehetség dolga az egész. Ha valaki berobban az irodalomba valami remekművel, a mű élni fog, függetlenül attól, milyen formában íródott. A műfaj megválasztása inkább életérzés dolga. Magam mindig egy szeletet kihalásítok a világból — mint ahogy a reflektor fényszórója kihalásít a sötétből egy részt —, s azon át próbálok elmonda-

ni valamit. És ez inkább a novella érzékelés- és látásmódja, mint a regényé.

— *Ha már itt tartunk: kíváncsi volnék a Mándy-novella keletkezés-történetére.*

— Valami kevés a valóságból mindig kell. Egy csészealj, egy kéz, egy kilincs, ócska lavór — amiből meg tudom csinálni. Aztán több kilincs jelenik meg, több kéz... és elindul valami, amit novellának nevezünk. Megyek tovább, a tárgyaktól kiindulva. Rendkívül nehéz az első mondat megtalálása. A nyitó mondaté. Néha hónapokig keresem. Előre ki gondolt váz nincs nálam, illetve roppant laza ez a váz, s ha nem változik meg ez a laza szerkezet is, akkor baj van, akkor az írás nem kap igazi életet. Általában reggel dolgozom. Reggeli alkat vagyok. Ez az, ami a napban biztos. Hogy könnyebb legyen a dolgom, előző este ki gondolom az indító mondatot. Mintegy három flekket írok meg naponta.

— *A nap többi részében mit csinál?*

— Nagyon szeretek a fürdőszobában lenni. Valamifajta védettséget érzek ott. Aztán lerohanok az utcára, s elvégzem körútjaimat. Jövök-megyek, ácsorgok, ücsörgök, főleg a városon belül. Bebámulok egy kapualjba, egy ablakon, mindenféle beszélgetéseket hallgatok. Általában az pusztít el, hogy egyszerre vagyok rettenetesen kíváncsi és néha borzasztóan fáradt. (Utazni, mint mondtam, nem szeretek. Elég, ha egy kerülettel arrább megyek, máris van élményanyagom.)

— *Mi fárasztja ki leginkább?*

— Talán az üresjárat. Maga a butaság, ami üresjáraton fut.

— *Milyen kapcsolatban van az emberekkel? Mi a véleménye a barátságról?*

— A barátaim nagyon rendesek. Ami kapcsolatainkat illeti, én vagyok inkább a hanyag. Nekem nem a barátok, hanem a nők az igazi élmény. Ebbe sok minden belejárt. Az is, hogy negyvennyolc éves koromban nősültem. A házasságot nem tudom elképzelni szerelem nélkül.

— *Íróideáljai voltak-e, vannak-e?*

— Azt mondanám talán, hogy mindig az írói és emberi tartás volt az ideálom. Krúdyt nagyon szeretem, de nem kevésbé Kassákot a magukon következőségével. Nem az írásai eredményét — kitűnő bár —, hanem a magatartását. Móricz Zsigmond is ezért áll közel hozzám. A maiak közül: Ottlik, Csúka, Örkény, a világirodalomból Csehov, Hemingway... És Faulkner — alkatilag különbözik ugyan tőlem, de nagyon szeretem.

— *Mándy Iván szerint felállíthatók-e bizonyos mércék a művek valószínűségének megállapítására? Vagy így is fogalmazhatnánk: mi a nagy mű?*

— Egy alkotás mindig a személyiség csodája. A *Háború és béke* tele van rengeteg fölösleges résszel. Olvasása közben az az érzésünk, hogy

túl sokat locsog az író. De mindezzel együtt remekmű. Tolsztoj a maga varázsával mindennek életet és helyet tud adni. Az *Ivan Ilyics halála* ugyan közelebb áll hozzám, de ez más kérdés.

— *Milyennek látja a vajdasági irodalmat?*

— Csináltak itt egy rendkívül életképes folyóiratot, a *Hid*-at, amelynek profilja van. Nagyon markáns, nagyon egyéni hangú lap. A Pap József szerkesztette Hidat szerettem legjobban, az állt hozzám legközelebb. Otthont adott nekem. A halott katonák című írásom jelent meg e folyóiratban először, 1964-ben. Bori Imre vezérletével nagyszerű kritikai szellem alakult ki itt, amennyire elérhető: hajszálpontos értékrenddel. Nem divatokkal törődött, hanem mindig a belső, igazi értékeket nézte.

— *Mely vajdasági írók műveit olvassa a legszívesebben?*

— Gion Nándor és Major Nándor regényeit, Tolnai Ottó és Ladik Katalin verseit. Rendszeresen olvasom a vajdasági irodalmat, főleg a *Hidat*. Az *Új Symposion*hoz kevésbé jutok hozzá. A *Magyar Szó* Ki-látójáról csak hallani szoktam. (Miótán apám már nem lopja a *Magyar Szót*. Köteteket emelt el annak idején a Fővárosi Könyvtárból.)

— *Jelenleg min dolgozik?*

— A *Tájak*, az én tájaim című sorozaton. Két írás jelent meg eddig belőle az *Új Írásban*. Lényegében novellák ezek, ahol egy gang vagy egy mosoda, trafik, a trafikok világa kapja a főszerepet. A trafikosnőtől a szivarosdobozig. És a fiú, aki behajol a szivarosdobozba, magába szívja a szivarok szagát. Még négyet-ötöt szeretnék megírni belőle.

— *Egyéb tervei?*

— Félek tervezni. De azért mindig tervezek. Nem tudom elképzelni a jövőt. Nagyon ködös, nagyon borzasztó. Úgy érzem, mindig valami rémség készül. De hát vállalni kell. Az ember írja tovább a maga novelláját.

A RÉS ÉS A FOLT

Mándy Iván: *Alom a színházról*

A *Kortárs* 1976. novemberi és decemberi számában olvashattuk Mándy új regényét — most, körünkbe várva őt,* nemcsak azért nyúlunk e munkája után, mert a legújabb, hanem azért is, mert meggyőződésünk szerint, szerzőnk egyik legjobb alkotása.

* Elhangzott az Újvidéki Rádió Szempont c. műsorában 1977. március 22-én. Azóta a regény könyvformában is megjelent. (A szerk.)

Noha terjedelemre nézve az *Álom* kisregény, miniatűr prózák füzére, a folyóiratbeli megjelölés mégis pontos: regény. Pontos, mert Mándy a fejezetek-történetek (olykor briliáns prózaversek!) közötti fehérségeket teljes térré, regénnyé nyitja: egy, Fellini Nyolc és felét idéző, színház-regénnyé.

A kritikus paradox helyzetbe kerül Mándy prózájával foglalkozva. Rövid mondatok, rövid fejezetek — egy, a végsőig atomizált világ, de az atomok közötti összefüggések végtelen pályáival, pályarendszereivel. Mándy rövidségét, staccatóját csak egy hosszadalmas és aprólékos elemzés tudná igazán kibontani, érzékeltetni.

Igen, Mándy világa egy abszurd csuklórendszer, minden pillanatban ellenkező irányba, mindig váratlanul és mindig ellenkező irányba bicsakló-forduló, abszolút ízelt világ.

Minden mondata új látószöveget, új rést nyit. Rést egy nem létező színpadra, melyen végül mégiscsak bemutatják a félelem nagy — megíratlan — színművét.

Hősei, a szerző és a rendező például repedésekbe, résekbe bújnak, szöknek, és a repedésekből, lyukakból (színpad nélküli sűgőlyukból) lesnek, mint megrettent állatok, rovarok.

Hihetetlenül éles metszetek. Alig elviselhető pontosság. Ám, nem mézőlyi geometrizáló pontosság ez. Itt, a tömondatok pengéinek vonalkái egy gyűrődés, egy hirtelen elmosódó folt vonalkái. Úgy is mondhatnánk, hogy Mándy prózája a lét gyűrődéseit világítja meg réseiből, „irtózatossá, éles fénnel”. A semmiségek dürreri drapériái, amelyek aztán, akár a tűzbe dobott papiros, rongy, semmivé tűnnek.

Különös, nagyon eredeti színház a Mándyé: tükörszínház, papírszínház, a halottak színháza, ahogy a címek is jelzik.

A Bogdáné című kis fejezetben például szerzőnk áll a téren, és föl-néz egy ablakra — beúszik az ablak résén, speciális mikrorészleteket érzékeltet a lakásból, majd valaki megérinti vállát: „— Menjen arrébb, kérem! Föl kell állítani a sátrat. Cirkuszosok jöttek.” És így folytatja: „Bent álltam az elhagyott lakásban a szekrény előtt...” Tehát, e pillantásban valahogy egy cirkusz is bekalkulálódik, a minimumra koncentráló pillantás a végtelenbe tárul. Vagy íme egy még bonyolultabb váltás. Szerzőnk most egy trafik előtt áll, várja, hogy kinyisson és pengét vásárolhasson. Váratlanul, a rendező, a nem létező darab bujkáló rendezője terem mögötte. „Ajánlatot kaptam Berlinből” — mondja Mándy. „Kiviszlek vendég rendezőnek.” „Én nem vagyok vendég rendező” — válaszolja a rendező megsértetten.

A trafik előtti kis jelenet gyors, alig követhető váltássorozattal, szür-reális áttűnéssel folytatódik, fejeződik be:

„Hátrálni kezdett. Így hátrálva rohant bele az utcába.

Milyen borostás az arca! Nem is borostás. Fű nőtte be, olyan elsárgult fű.

Béla az üres kávéházban röpködött. Megriasztott, beteg madár. Ne-kiütődött a karzat páholyának. A nagy csillárnak. Belezuhan a mélybe.”

Az arc füves utcává szélesedik, de a figura borzas madárként csap-
kod, zuhan a mélybe...

Eredeti színház, mondtuk, eredeti színház, mely egy radikális pró-
zát eredményez: a magyar próza új csúc sát.

TOLNAI Ottó